Meervleermuis. Foto Jeroen Reinhold

JAAR VAN DE MEERVLEERMUIS

Vijf voor twaalf voor onze enige echte poldervleermuis

De meervleermuis is wereldwijd behoorlijk zeldzaam, zo zijn er meer olifanten in de wereld dan meervleermuizen. Van oudsher komt de meervleermuis in Nederland voor, maar de vrees is dat de soort al het komende decennium zal verdwijnen. Omdat het vijf voor twaalf is, heeft de Zoogdiervereniging 2023 tot het Jaar van de Meervleermuis uitgeroepen.

TEKST RENÉ JANSSEN EN ANNE-JIFKE HAARSMA

Van oudsher is de meervleermuis in Nederland in aardige aantallen aanwezig. Zijn favoriete zomerhabitat is in Nederland ook volop aanwezig, denk aan polderlandschap met veenweidegebieden, dijken, boezemvaarten, uitgestrekte meren, kanalen en moerassen. Ongeveer 29 procent van de vrouwtjes van de Europese populatie krijgt haar jongen in Nederland. De meervleermuis is daarmee een echt Nederlands boegbeeld, onze enige echte poldervleermuis! De meervleermuis staat op de Habitatrichtlijn bijlage II en IV en daarmee zijn er ook tal van Natura 2000-gebieden aangewezen voor deze soort. Het dier is een echte gebouwbewoner, die het momenteel zwaar te verduren heeft, mede door de na-isolatiegolf.

KRAAMGROEPEN

De vrouwtjes meervleermuizen leven in grote kraamgroepen van 100 tot 400 dieren die zeer plaatstrouw zijn aan hun verblijfplaats. Er zijn 65 tot 70 kraamgroepen in Nederland die, omdat ze af en toe verhuizen, ongeveer 175 gebouwen gebruiken als kraamverblijf. De gemiddelde groepsgrootte is tussen 1994 en 2021 afgenomen van 226 naar 102 dieren. De landelijke stand van de meervleermuis nam in deze periode af, van circa 11.700 naar ongeveer 7.000 dieren (*figuur 1*). Vooral de laatste jaren is er een sterke daling. Omdat een kraamgroep minder efficiënt kan reproduceren als zij kleiner wordt, denken we dat de gemeten afname in een verdere versnelling zal komen. Wij vrezen dat de soort dan al het komende decennium uit ons land kan verdwijnen.

NEERWAARTSE SPIRAAL

Er zijn vooral problemen met de verblijfplaatsen die ongeschikt worden door na-isolatie, renovatie en wering van de soort (*figuur 2*). Een afname van het aantal geschikte verblijfplaatsen leidt tot een negatieve spiraal van verminderde reproductie, verminderde groepsgroottes en daardoor een vermindering van de populatieomvang met potentieel uitsterven in Nederland. Als we de neerwaartse spiraal waar de soort in zit niet stoppen, kan de soort in Nederland in 2030 op de rand van uitsterven staan.[1,2] Om het tij te keren, gaan

we dit jaar met de Zoogdiervereniging, ARTIS, SEVON en talloze vrijwilligers verschillende acties uitvoeren die gericht zijn op de verschillende probleemgebieden.

EERSTE ACTIES

Tijdens het *Jaar van de Meervleermuis* gaan we zo veel mogelijk inwoners van Nederland informeren, enthousiasmeren en aanmanen om tot actie over te gaan via reguliere mediakanalen en social media. Er zal een stroom aan berichten, video's en artikelen over de meervleermuis worden gedeeld. Zo werd het jaar ludiek afgetrapt met een Nieuwsjaarduik in Zandvoort onder het motto 'laat de meervleermuis niet in de kou staan', waarbij meerdere trekkers van het *Jaar van de Meervleermuis* verkleed als vleermuis het water in gingen. Deze actie kreeg al direct veel media-aandacht. De website www.meervleermuis.nl is het centrale punt van dit beschermingsoffensief. Voor jong en oud, natuurliefhebber en bouwer, en van professional tot geïnteresseerde is er informatie te vinden. Je vindt er een overzicht van persberichten, blogs, merchandise en beeldmateriaal. Ook zijn op de website links naar de socialmediakanalen te vinden.

PASSIEVE EN ACTIEVE SOORTENBESCHERMING

Naast het informeren van inwoners willen we ons in het *Jaar van de Meervleermuis* ook richten op de problematiek bij de passieve en actieve soortenbescherming. Alle vleermuissoorten en hun verblijfplaatsen zijn nu streng beschermd volgens de Wet natuurbescherming (Wnb) en binnenkort volgens de Omgevingswet. Omdat meervleermuizen jaarlijks naar hun verblijven terugkeren, geldt deze bescherming ook voor verblijfplaatsen waar op dat moment geen dieren aanwezig zijn. Bij werkzaamheden zoals renovatie en sloop bestaat de kans om dieren te doden en/of een verblijfplaats te vernietigen of ongeschikt te maken. Daarom is een ontheffing van de Wnb nodig, die door de provincies moet worden verleend. Hierdoor zijn de provincies verantwoordelijk voor passieve soortenbescherming. In de praktijk blijkt de bescherming van verblijfplaatsen zeer broos. We willen samen met provincies en landelijke overheid een aantal handvatten opstellen, zodat helder is welke renovatiewerkzaamheden wel en welke niet schadelijk zijn. Denk daarbij aan het plaatsen van zonnepanelen op het dak, het na-isoleren van een spouwmuur en het vervangen van een dak door een meer geïsoleerde versie.

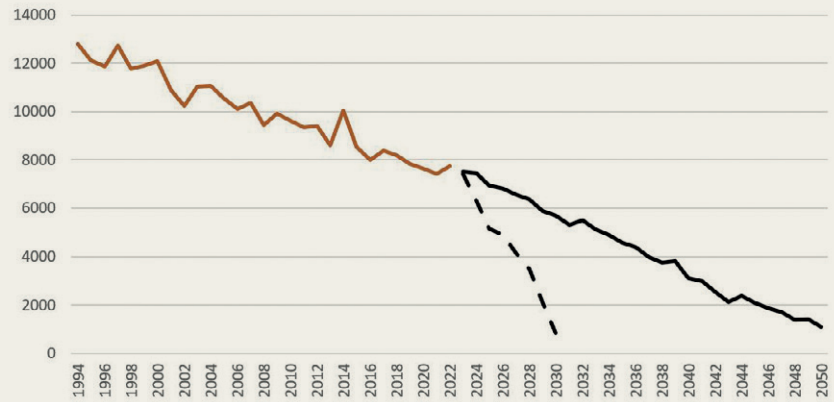

Figuur 1 Absolute aantal vrouwelijke meervleermuizen bij landelijke (simultaan)tellingen van kraamverblijven. In zwart de prognose bij een langzame verduurzaming van woningen. Zwartgestippeld is de prognose bij de ingezette energietransitie.

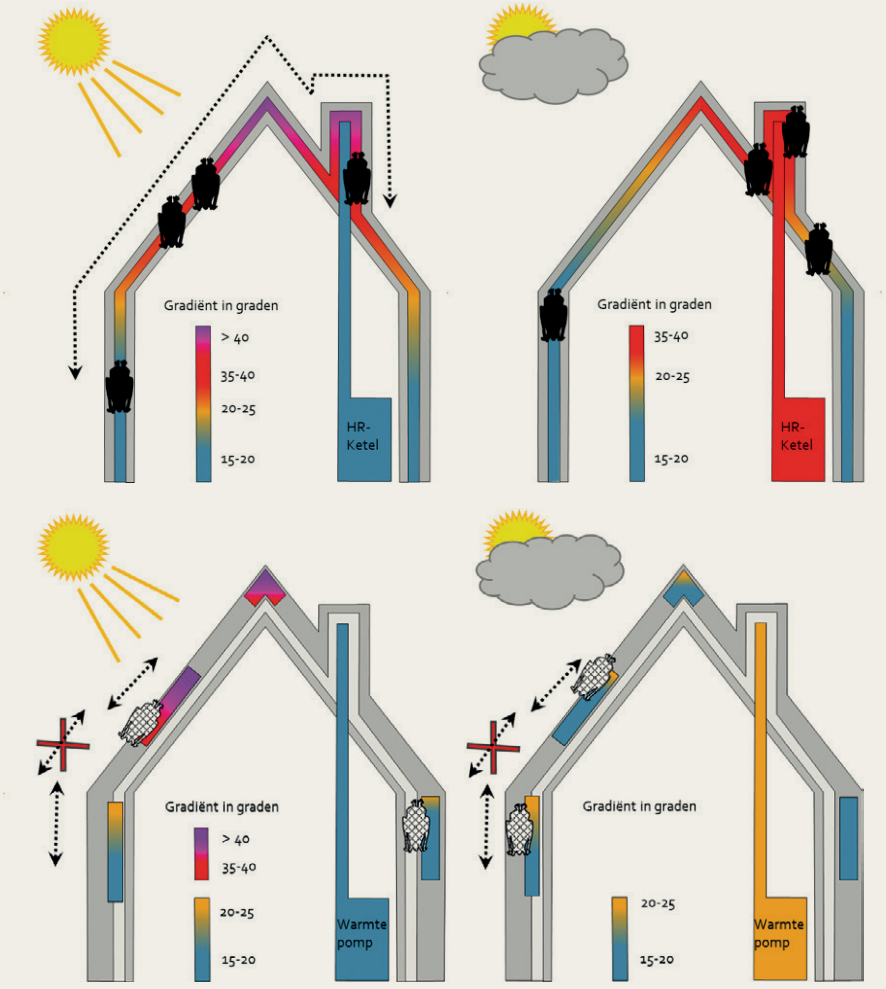

Figuur 2 De eigenschappen van een reguliere jaren '60-'70 woning (boven) en na-geïsoleerd (beneden). In het niet na-geïsoleerde huis warmen zowel de muur als het dak op. Op koude dagen zit de kraamgroep graag nabij plekken die verwarmd worden. De ruimte in de spouw en onder het dak is voor de dieren volledig toegankelijk. Door na-isolatie verdwijnen deze ruimtes zodat ze fysiek te klein worden om met een kraamgroep te gebruiken. Ook verdwijnt de temperatuurgradiënt die kraamgroepen meervleermuizen nodig hebben. Afbeelding Anne-Jifke Haarsma.

www.meervleermuis.nl is het centrale punt voor het beschermingsoffensief. Voor jong en oud, natuurliefhebber en bouwer, en van professional tot geïnteresseerde is er informatie te vinden. Je vindt er een overzicht van persberichten, blogs, merchandise en beeldmateriaal. Ook zijn op de website links naar de socialmediakanalen te vinden.

Leden van de projectgroep *Jaar van de Meervleermuis* doen verkleed als vleermuis mee aan de Nieuwjaarsduik in Zandvoort onder het motto 'laat de meervleermuis niet in de kou staan'. Foto Bart Noort

ONTWIKKELEN PRAKTISCHE MAATREGELEN

Ook willen we samen met de bouwsector en architecten aan tafel gaan om een set praktische maatregelen samen te stellen, zodat meervleermuizen in Nederland weer kunnen wonen in gebouwen die ze nodig hebben. Mogelijk kunnen we grote objecten neerzetten die geheel op meervleermuizen zijn aangepast, en kunnen we een oplossing verzinnen die tijdens nieuwbouw of renovatie kan worden toegepast. De randvoorwaarden die hiervoor als uitgangspunt dienen, zijn al bekend.[1] Zo is voor nieuwe objecten een gewenningstijd van ten minste drie jaar nodig. Omdat bij de passieve soortenbescherming deze gewenningsperiode vaak niet haalbaar is, is aanvullende actieve soortbescherming nodig.

BEHOUDEN BESTAANDE VERBLIJVEN

Bij actieve soortbescherming denken we vooral aan het adequaat beschermen van bestaande verblijfplaatsen. Een van de aspecten is het informeren en – indien nodig – compenseren van eigenaren. Er zijn de afgelopen twintig jaar ettelijke tientallen gevallen bekend geworden waarbij kraamverblijven (illegaal) zijn dichtgestopt. Vrouwtjes en jongen vonden daardoor de dood of hun optimale kraamverblijf kon niet meer gebruikt worden. Deze mensen moeten geholpen worden de ervaren overlast te verminderen of weg te nemen en gecompenseerd worden waar nodig. We hopen samen met het bevoegd gezag subsidieregelingen te bedenken voor mensen die meervleermuizen in hun huis hebben en daarmee tegemoet te kunnen komen in hun (extra) stookkosten en de overlast die ze ondervinden.

OPSPOREN ONBEKENDE VERBLIJFPLAATSEN

Onbekende verblijfplaatsen moeten we opsporen om ze te kunnen beschermen. Om de soort voor uitsterven te behoeden, is het van groot belang dat de huidige nog in gebruik zijnde gebouwen beschermd worden. Dit is de reden dat dit jaar door heel Nederland nog intensiever naar verblijven wordt gezocht. We gaan ook onderzoek doen aan alle bekende en nieuw gevonden verblijven, om de leefwijze en uitdagingen van de meervleermuis beter te begrijpen.

Tot slot is het van groot belang om renovatiewerkzaamheden aan door meervleermuizen gebruikte kraamverblijfplaatsen zo lang mogelijk uit te stellen. Hier moeten passieve en actieve soortenbescherming gecombineerd worden. Door het beperkte verschil in microklimaat van vleermuiskasten zijn deze voor de meervleermuis ongeschikt om als tijdelijke voorziening te gebruiken. Ook kunnen we niet verwachten dat de meervleermuis een nieuw object binnen een seizoen zal benutten, door de lange gewenningstijd van de soort. Dat betekent praktisch dat het, naast het behoud van oude objecten, ook nodig is om gericht nieuwe objecten te plaatsen. Hierdoor kunnen kraamgroepen van de meervleermuis over een aantal jaar zelfstandig overstappen naar nieuwe objecten, waardoor de gunstige staat van instandhouding hopelijk niet verder in het gedrang komt.

ACTIEF VOOR KLIMAAT EN VLEERMUISBESCHERMING

Vleermuisbescherming en verduurzamingsmaatregelen aan huizen lijken elkaar in eerste instantie in de weg te staan. Echter, wanneer de 150 tot mogelijk 200 door de meervleermuis bewoonde gebouwen werkelijk beschermd en voor de komende tien jaar behouden worden voor onze 'poldervleermuis', dan is de staat van instandhouding voor deze populatie mogelijk niet meer in gevaar. De acties zoals gepland in het *Jaar van de Meervleermuis* gaan helpen om deze 'droom' te realiseren. Om deze acties te kunnen bekostigen, zoeken we naar samenwerkingen en sponsoring. Help ons de meervleermuis (en daarbij andere gebouwbewonende soorten) te beschermen, en doe een donatie op www.meervleermuis.nl. Je kunt natuurlijk ook contact opnemen met de werkgroep[3] om gezamenlijk te bespreken hoe jij het *Jaar van de Meervleermuis* het beste kunt steunen.

RENÉ JANSSEN is eigenaar van Bionet Natuuronderzoek. ANNE-JIFKE HAARSMA is eigenaar van Batweter, doet sinds 2001 promotieonderzoek naar de meervleermuis en verwacht dit jaar hierop te promoveren. Beiden zijn bestuurslid van Vleermuiswerkgroep Nederland en Stichting SEVON. Het Logo van het Jaar van de Meervleermuis is gemaakt door LOUISE PREVOT.

ZOOGDIER DIGITAAL

Vangers Anne-Jifke Haarsma en Erik Broer in actie (2018). Foto Herman de Jongh